

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

ISSN 0041 - 4255

BELLE TEN

Cilt : I

Sa. 1

II. Kânun 1937

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1995

BELLETEN

ISSN 0041-4255

Birinci Baskı : 1937
İkinci Baskı : 1995

İSLÂM TABABETİNDE TÜRK HEKİMLERİNİN MEVKİİ VE İBNİ SİNA'NIN TÜRKLÜĞÜ

Dr. A. Süheyl Ünver

Avrupada son senelere gelinceye kadar İslâm medeniyeti yalnız Araplarla İranlılara hasredilmiş, ilim ve fen vadisindeki eski şerefler de yalnız bu iki millete hasrolunmuş, her nedense Türkler İslâm medeniyetinde daima en son safhaya atılmıştır. Yani Türklerin şark ilim ve fen tarihlerinde isimleri bile geçmez. Bitaraf olması icap eden bazı müverrihlerin şüphesiz bunda tetkik ettikleri membarın yanlışlığı düşünülebilir ve bu eserlerin de daima görülmektedir. Bu cihetle Avrupalı müelliflerden pek çoğu İslâm olan bütün milletlerin müşterek malı olan İslâm medeniyetini yalnız Araplara hasredek derecede ileriye varmışlardır.

İslâm medeniyetinde şüphesiz Arapların ve İranlıların büyük hizmetleri vardır. Bunu Türk müverrihlerinden hiç birisi inkâr etmemektedir. Lâkin Türklerden bunu mahrum etmek ve Türk oldukları halde eserlerinden bahsolundukça Türklüklerini yazmamak doğru değildir. Tıp noktasından nazarı dikkate alacak olursak Türklerin şarkta tıp üzerine tesiri ve bunun tekâmülünde hizmetleri Araplardan ve İranlılardan hiç te aşağı değildir. Garpte Tıp Tarihi üzerine olan neşriyatta buna dair olan malûmat hemen yok gibidir. Buna da sebep İslâm medeniyetinde dahil olan bütün milletlerin Türkler ve İranlılar da dahil olduğu halde ilim lisanı olarak arapçayı tercih etmeleridir.

Eski Türk uleması Arap lisanını İslâm lisanı telâkki etmişlerdir. İlimler de Arap ilimleri olmayıp İslâm ilimleridir. Bizim ecdamız arapçaya bir ecnebi lisanı gibi bakmamışlardır. Bunların bizim lisan dedikleri arapça zannolunan ilimler lisanını bildirir[6].

Türk milleti ahlâk ve âdetini İslâm medeniyeti esnasında muhafaza etmekle ve kendi aralarında türkçe konuşmakla, türkçe tedrisatta bulunmakla beraber ilim dilleri arapça olmuştur. İşte Garp âlemi arapça yazılmış bu eserlerin birçok müellifleri-

ni sırf bu lisandan dolayı Arap sanmıştır. Garpte lâtince yazan orta zaman âlimlerinin Lâtin olmadıkları gibi arapça yazan müelliflerin çoğu Arap da değildir.

Sonra ikinci mühim bir nokta vardır ki o da İslâm dini bu camia altına giren milletlerin milliyet farklarını ortadan kaldırmaktadır. Bu cihetten birçok Türk müellifler künyelerinde Türk-lüklerinden bahsedememişlerdir. Arapçaya çevrilen birtakım uzun isimler de kendilerini Arap zannettirmiştir. Lâkin dikkat olunacak olursa bu künyelerden Arapları seçip ayırmak kolaydır. Arap isminin sonuna mensup olduğu kabileyi yazar ve daima kabilesile iftihar eden Araplar bu cihete çok ehemmiyet vermişlerdir. Onlar isimlerinden ancak bu suretle ayırdedilir. (9)

Eski Türk hekimleri kabile ile iftihar etmezler ve yalnız baba ve dedelerinin isimlerini yazarlardı. Türklerde böyle kabile ismini kullanan müellifler yoktur. Yalnız bunlar arasında kısmen kendilerini doğdukları şehirlere izafe edenler de vardır.

Daima milliyet aleyhinde olan İslâmlık tesirile herkes müslümanım der ve milliyetinden bahsedemez ve zamanla bu milliyet lâfi hiç söylenmezken Araplar biz İslâmız demekten ziyade Arabız derlerdi. Avrupalılar İbni Sina gibi birçok Türk hekimlerinin hakikaten Arap olduklarını ispat edemedikleri zamandan itibaren ki bilhas-sa yirminci asır müellefatında bunları İslâm hekimi diye yazmağı tercih etmişler, milliyetlerini kendi membalarına göre tesbit edemiyen birçok müellifler bunların dinini kendilerine izafe etmişlerdir. Nitekim Avrupada halen, eski müellifler mensup oldukları milliyetlere tamamen maledilmiş ve Hıristiyan hekimi diye tavsif olunmamışlardır.

İkinci mühim bir nokta vardır ki o da şudur: Araplar kendilerinden başka bütün milletlere, Türk, İranlı, Hintli, Rum ne olursa olsun daima Acem unvanını takmıştır. Acem Araptan gayri milletler demektir. Arap müellefatında bazen Acemdir diye tasrih olunan müellifler son asırlar âlimlerince hakiki Acem sanılmış ve eserlerine bu şekilde geçmiştir. Bu cihet te birçok yanlışlıklara sebep olmuştur.

İbni Sina'nın ve Ebu Bekir Razi'nin Arap olmadıkları muhakkaktır. Halen bazı İran müellifleri kendi topraklarında metfun olmaları ve eskiden de şimdiki İran toprakları üzerinde yaşamaları dolayısıyla bunları Acem sanıyorlar. İbni Sina ve ondan bir asır evvel doğan Ebu Bekir Razi zamanlarında bugün İranın yerinde Türk ırklarile dolu Türk hükümetleri vardı. Ebu Bekir

Razi'nin en çok çalıştığı Bağdatta bile o asırlarda Türk harsı ve ilmi hâkim bulunuyordu.

İbni Sina Buharada doğmuş bir Türktür. Ebu Bekir Razi de o zaman Türk ırkile meskûn Horasanda Rey şehrinde doğmuştur. Rey şehrinde doğmuş Türk büyükleri az değildir. Buharada, İsfahanda, Belhde, Bağdatta, Reyde ve sair yerlerde doğan kimse Arap değildir. Ancak mektep ve medresede bu lisanı bulur tahsil eder ve müstarep olurdu.

Bunların Arap olduklarına dair şark müellefetında bir kayıde tesadüf edilmemiştir. Son asır Türk uleması bunların Türklüklerinde hiç tereddüt göstermemektedirler. (6) Bu hususta Türk Tıp Tarihi ulemasından Doktor Feridun Nafiz benim İbni Sina'nın ve Razi'nin Türklüklerine dair sorduğum suallere 30 teşrinievvel 1934 tarihli Hamburgdan yolladığı mektupta şu şekilde cevap vermiştir.

(Bütün eserleri (tacikce) Arapça, iki tanesi (tatca) Farsça yazan (İbni Sina) ne soydandı? Avrupalılar Fars diyorlar. Buharanın Afsine köyünde yetişen bu feyizli deha Türktü. Çünkü Farşlılar şehirde, Türkler köyde oturur diyen gene garplılardır.) (5) Türk müellifleri meyanında Ali Suavi 1869 da Londra ve Parisde çıkardığı Ulûm mecmuasında İbni Sina hakkında şöyle der:

Türklerden bir İbni Sina yetişti ki Yunanlılar Hipokrat ve Aristo ile fahrederler, biri tabip diğeri hakim idi. Bizim İbni Sina hem tabip hem de hakimdir. İslâm uleması beyninde şeyh ve anın kanunu Avrupada esas üt talim vasfını kazandı.

Buhara ve Semerkand ki Türk memleketleridir. Anlardan çıkan ulûmu akliye ve nakliye uleması ad ve ihsadan hariçtir (6). Bundan 25 sene evvel Türklerin ulûm ve fînuna hizmetleri diye mühim bir eser yazan Bursalı müellif Tahir İbni Sina'yı Türk hekimleri meyanında göstermektedir. (7) En son Ankarada 1932 birinci tarih kongresinde İbni Sina ve Ebu Bekir Razi'nin Türklükleri üzerine ve bu büyük müelliflerin tıp ve Felsefe ve sair ilimler üzerine olan bilgilerinden bahis tebliğler yapılmıştır. Bütün Türk müelliflerinin eserlerinde İbni Sina'nın Türklüğü yer bulmuştur. (1, 2, 3, 4)

Türkler yalnız Felsefe Tıp ve sair müsbet ilimler sahasında değil, islâmî ulûm denilen şubelerine de ilk safhada bulunan alimler yetiştirmiştir.

Arap dilinin kavait ve lûgatlerini telif ederek onu müslüman kavimler arasında müşterek lisan haline getiren de Türklerdir.

Garp müelliflerinden Leon Kahun: (Eğer Türklerin himmeti olmasaydı İslâm medeniyeti o kadar itilâ etmez, o derece vâsi iklimlere dağılmazdı) demektedir.

İbni Sina'nın İbni Halekândaki künyesi budur: ابو علي الحسين بن عبدالله بن الحسن بن علي بن سينا .

Talebelerinden Ebu Ubeyd Cüzecani bizzat kendisinden naklile yazdığı İbni Sina tercemei halini şu satırlarla başlıyor:

قال الشيخ الرئيس ان ابي كان رجلاً من اهل البلخ وانتقل منها الى بخارى في ايام نوح بن منصور واشتغل بالتصرف وتولى العمل في اثناء ايامه بقرية يقال لها خرمثين من ضياع بخارى وهي امهات القرى و بقربها قرية يقال لها آفشنه و تزوج ابي منها بوالدني وقطن بها و سكن و ولدت منها بها ...

ابن ابى اصيبه - عيون الانبا في طبقات الاطبا ، ج 2 ص 2 طبع المصر 1889

Bu büyük Türk hekiminin dördüncü babası (Sina) adındadır. Babası da Belhlidir. Belh = Balık = Baliğ türkçe şehir demektir. Samanlılardan Nuh bin Mansur zamanında Buharaya gitmiş. Harmsin nahiyesinde bir vazifeye memur edilmiş, bu nahiyeye civarındaki (Afşine) köyünden bir kadınla evlenmiş bundan da İbni Sina doğmuştur, Afşine lâfzının Ferganenin Türk asilzadelerinin unvanı olduğunu müellifler ve Türk hekimi Ebu Reyhani Biruni tasrih ediyor. İbni Sina'nın kendi ifadesine göre babası Toharistanın Belh şehriden anası da Buharanın Afşine köyündendir. Kendisi de bu köyde doğmuştur. 980 (4)

İbni Sina'nın milliyetini bildirecek bir nokta da (Sina) kelimesidir. Ötedenberi bu kelime dilimizde (sinâ) şeklinde İrani bir ahenkle söylenir. Halbuki bu telâffuz yanlıştır. Kamustaki ibare şudur: Sina sinin kesri ve elifin kasrile İslâm, filosofların şeyh Ebu Ali el Hüseyin bin Abdullahın cedit ismidir. Bu ibareye göre bu ismi (Sina) tarzında okumak icap eder. (Sina) ise farsça değil, türkçe bir lâfızdır. (Sinamak) masterından gelen ve mücerrep manasına delâlet eden (Sinav) ın kendisidir. İsim ve lâkap olarak da kullanılabilir. Sina iranice delik delici manasınadır. Bu mana ile münasebettar olmak üzere İran dilinde (s, y, n) den mürekkep bir cezir ve bunun müştakları yoktur. Halbuki türkçede hem (sın) ve hem (sin) cezirleri ve müştakları vardır:

Sın: tecrübe, hakikat, şekil ve suret.

Sin : mezar, heykel, mabut gibi manaları vardır. Mamafih (Sina) lâfzı (sin) cezrinden değil (sın) dan gelmektedir ve bununla alâ-kadardır. (4, 10).

İbni Sina'nın dördüncü ceddinin milli adı sina türkçe bir kelime olduğu gibi babasının memleketi olan Belh yani Toharistan ile anasının memleketi bulunan Afşine yani Buharanın da Ahamanişler devrinden evvelki zamanlardanberi muhtelif adlarla yekdiğerine halef olan Türk boyları tarafından meskûn buldukları muhakkaktır. İranlılar Ahamanişler devrinde muvakkaten hakim olmuş, İskender istilâsile bu hakimiyet te zeval bulmuştur. Tarihi devirlerde bu havalinin Sakalar, Yüeciler, Ak Hünler, Tüktyolar, Türkeşler gibi birtakım Türk boylarının istilâsına uğradıkları ve buralarda yerleştikleri düşünülürse İbni Sina'nın milliyeti bahsinde tereddüt caiz olmaz. Arapların bu havaliyi istilâlarından bahseden en eski İslâmî menbalar، تاريخ بخارى، دكتورى: اخباو لطوال، روشنى: تاريخ بخارى، دكتورى: اخباو لطوال، gibi ve altıncı, yedinci asırlarda garp mintakasına ait Çin vesikaları (Varhanın garbi Tüktyolara dair neşrettiği Çin vesikaları, Jurnal Asyatikte bu mevzua dair neşrolunan makale ve vesikalar bu zamanlarda gerek Toharistanın ve gerek Mave-raünnehrin Türklerle meskûn ve Türk prensleri idaresinde olduklarını teyit etmektedir (4).

Eski türkçe tıbbî müellefatta İbni Sina İslâm hekimi diye gösterilmiştir. Şabanı Şifai XVIII inci asırdaki meşhur eserinde de böyle yazar. Zira yirminci asır başına gelinceye kadar Şarkta müelliflerin ve eski hekimlerin milliyetlerinden eserlerde bahsolunmazdı. İslamiyet bütün milliyet prensiplerini ortadan kaldırmıştı. Firdevsi Farisi ile Acemi dirilttim diyor. Burada Acem gayri Arap demektir. Yani Arabın gayri milletleri dirilttim demektir (10).

İbni Sina'nın Arap ve İranlı olduğunu iddia edenler bu iddialarını ispat etmelidir. İslâmiyetin başlangıcında İranlılar Türküz diye iftihar ederlerdi. Sonra Türklük indlerinde ayıp olmuştur. Zira birkısmı gayrimüslim kalmıştır. Türkmen bunlarca müslüman demektir (10).

Velhasıl İbni Sina ezeldenberi Türk olan bir ülkede doğmuştur. Yalnız buraları kısa bir müddet esnasında İran İmparatorluğuna dahil bulunmuştur. Yerlilerin İranlı idi iddialarını mucip olamaz. Aynı hal uzun asırlar müddetince Anadolu için de vaki olmuştur. Halbuki kimse bizlerden biri için aslen İranlı olduğumuzu ve Türklüğümüzün muhtacı ispat olduğunu iddia edemez. Zira

Türk ülkelerinde doğanlar için asıl olan Türk olmaktır. Aksini iddia edenler iddialarını tevsikle mükelleftir (3).

Bugün İslâm tababetini temsil eden müelliflerin hepsi Arap, İranlı ve Türklerden ibaret değildir. Ayrıca bunlar için de Hıristiyan ve Süryani, Yahudi hekimleri de vardır (8). Bunlar hakkında bir fikir vermek maksadile bir kısmını liste halinde yazıyorum. Garp ve Şark membalarına müsteniden bu listelerin birer birer tetkiki bu müelliflerin milliyetleri hakkında bize tam bir fikir verecektir.

Arap sanılan İslâm Türk hekimlerinden bazıları: (Bunlara anadolu Selçuklu ve Osmanlı etibbası dahil değildir).

Ebu Bekir Razi

Reyli. [1] vefatı 932 - (850)

İbni Sina

Buharada Haremsin müzafatından
Afşine Köyünde doğmuştur. [2]
980 - 1037

Eburreyhani Biruni

Harzemli. [3] 972 - 1048

Fahreddin Razi

1148 - 1209

Nedjibuddin

Semerkanlı [4] 1222 Heratın Tatar
istilâsında ölüyor.

Fahreddin

Sebizvarlı vefatı 1463

Ezraki

Mervli

Bedreddin Mehmed

Semerkanlı

Necibuddin Ebu Hamid

Semerkanlı

Ebu Yezid

Belhli

Abdurreman

Merzulu

Ebu İbrahim

Gürganlı vefatı 1136

Şerif Şerefeddin İsmail

Harzemli

Ebu Abbas Ahmed (Serhasoğlu)

Şerif Şerefeddin talebesi. Vefatı
896

Fahreddin

Hoçentli

Ebu Tahir İbrahim

Gazneli

Muhammed

Hoçentli

Şerif

Belhli

[1] Bağdad ve Rey arasında dolaşiyor. Horasan Şahu Mansur namına mansuri, (Liber medicinalis almansoris) telif ediyor. Daha Lâyemut eserleri var.

[2] Türk Emiri Mansuru iyi etmiş. Kütüphanesinde çalışmış. Hep Maverâ-ünnehirde Türk ülkelerinde ve Türk büyüklerinin yanında dolaşmıştır.

[3] (كتاب الصيدلة في لطلب) Pharmacologieye dair. Ve sair tıbbî birçok eserleri var (Kanunüddünya).

[4] XIII üncü milâdi asırda lâtinceye çevrilmiş bir eseri. De Causis et indicis morborum.

Mahmud	Harzemli
Talha	Nesefli
Geylân	Belhli
Şehid Hüseyin	Belhli
Mahmud bin Mesud	Gazneli
Tarhan oğlu Mehmed	Farablı (Alfarabus)

V. S. . . . Bunlar eserlerle teracimi ahval kitaplarına geçmiştir.

İslâm tababetine dahil asıl Arap hekimlerinden bazıları :

(غريب بن سعيد)	Garib ben said Kurtabalı Arap
866 senelerinde
(ابو جعفر احمد بن ابراهيم بن ابي خالد)	Algazirah Arap 933 - 1005
(ابن الجزار)	Hâly Rodoam Kahire civarında
doğmuş Arap vefatı 1058 - 1067
(علي بن رضوان)	Abengueffit. Endülüs Hükema-
sından Arap. 997 - 1067
(ابوالقاسم خلف بن عباس الزهراوى)	Aboul Cassem Kurtabalı Arap
vefatı 1106 v. s.
(ابو مسروان بن زهر)	Abimeron Avenzoar Endülüslü
Arap vefatı 1161
(ابوالوليد محمد بن احمد بن رشد)	Averroes Kurtabalı Arap vefatı
1198
(ابو محمد عبدالطيف بن يوسف بن محمد)	Abdullâtif Bağdadlı 1161 - 1231
(ابو محمد عبدالله بن احمد ضيالدین المالتي)	El-Beithar Malagalı Arap
(ابن البيطار)	Kahire 1505 de doğmuş Arap [1]
(ابو الفضل عبدالرحمن بن ابوبكر بن جلال الدين سيوطي)	(Mısır etibbasından) Antakyalı
Arap vefatı 1596
(داوود أنطاكي)	

İslâm tababetine dahil İslâm İnan hekimlerinden bazıları :

(1) (علي بن العباس الجوسى)	Ali Abbas vefatı 854
(2) (ابو منصور موفق بن علي الهروى)	Alhevri İnanlı vefatı 1009
(3) (قطب الدين شعراوى)	Şirazda meşhur bir hekim aile-
sinden 1310 da doğmuştur.

Vesaire

[1] 560 eser bırakmıştır.

İslâm tababetine dahil Hıristiyan ve Süryani hekimlerden bazıları:

(La famille Bakhtichua) بختشوع Familyası. Arap değildir.

Mesue Senior (ابو زكريا يحيى بن ماسويه الجندی ساوری) Arap değildir. Vefatı 857

- Yoanitus hıristiyandır. 805-873 (ابو يزيد حسين بن اسحق بن سليمان بن ايوب العبادي)
- (عيسى بن علي) İsa ben Ali. Bağdadlı. Hıristiyan tabiptir.
- (ابو علي سهل عيسى بن يحيى المسيح الجورجاني) Horasanlı Hıristiyan. İbni Sina hocalarından.
- (ماسويه المارديني) Mesue yunior. Mardinde doğmuştur. İsevidir. Vefatı 1015
- (ابو الحسن المختار بن بطلان) Ebulkassım Elimithar. Bağdadlı hıristiyan, vefatı 1048
- (ابو علي يحيى بن عيسى بن جزلا) Ben Djezla. Bağdadlı, hıristiyan, Sonra müslüman, vefatı 1098

İslâm tababetine dahil Yahudi hekimlerden bazıları:

- (ربي موسى بن ميمون) Maymonides. Kurtabalı Yahudi 1139 - 1208
- (ابو يعقوب اسحق بن سليمان الاسرائيلي) İsaac Yudaeus, vefatı 932

Vesaire

Bibliyografi:

- 1) M. Şemseddin - İslâm medeniyetinde Türklerin mevkiî Birinci Tarih kongresi. Ankara 1932
- 2) İzmirli İsmail Hakkı - Birinci Tarih kongresi 1932 Ankara
- 3) Hikmet - Birinci Tarih kongresi. Ankara ve 3/3/935 tarihli mektupları.
- 4) M. Şemseddin eski maarif vekili Bay Hikmete mektuplarından 10/3/935
- 5) Feridun Nafiz - Hamburgdan 30 Teşrini evvel 1934 tarihli mektubu.
- 6) Ali Suavî - Ulum gazetesi. Paris 1869
- 7) Bursalı Tahir - Türklerin ulum ve Fünuna hizmetleri. 1327
- 8) Dr. Nuridjan - Müslümanların tababete ettikleri hizmet. Mütercim H. Hulki. 1300
- 9) Dr. A. Süheyl İbni Sina - Tedavi seririyatı ve Laboratuvarı mecmuası Cilt 1 No. 4. 1931
- 10) Fehmi - Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Müdürünün izahatı.